

Українське Подунав'я у слов'яно–романських відносинах в Північно–Західному Причорномор'ї у середньовіччі та ранньомодерну добу: етноконфесійні аспекти

На основі аналізу етноконфесійної ситуації у Північно–Західному Причорномор'ї у середньовіччі та ранньомодерну добу зроблено висновок про те, що Українське Подунав'я тих часів було складовою слов'яно–романського православно–християнського світу, який розвивався під впливом культурних імпульсів, що слідували з православної України..

Ключові слова: Українське Подунав'я, Північно–Західне Причорномор'я, православ'я, слов'яно–романські відносини, етноконфесійний розвиток..

Один з нових ракурсів наукового осмислення минулого в контексті студій з локальної історії пов'язаний з так званим «просторовим поворотом»: у зв'язці «простір–час» поняття простору істотно переосмислюється і усвідомлюється не тільки як синонім «території», але й як вміщена у певні рамки соціальна реальність, «ансамбль невидимих зв'язків» [1,с.32]. Етноконфесійні аспекти соціальних процесів є, безумовно, суттєвою складовою цього «ансамблю», адже релігійна традиція характеризує не тільки етнічні спільноти, а й регіони, формує їх культурне «обличчя», специфічний «дух», світовідчуття населення. Вивчення регіональної історії у цілому сприяє соціальній солідарності місцевих мешканців, здатності мобілізуватись задля вирішення нагальних для краю завдань [2,с.36].

Українське Подунав'я, розташоване на південному заході Одещини, у пониззі Дністра і Дунаю, належить до регіонів України, етноконфесійна історія якого сьогодні активно досліджується. З давнини тут сходились різні соціокультурні світи: в архаїчну добу – землеробських і скотарських народів, в часи античності – варварів і християн, у середньовіччі – слов'янських і романських народів, християн і мусульман. Будучи складовою кількох культурно–історичних областей (Північно–Західного Причорномор'я, Балкано–Дунайського і Карпато–Причорноморського регіонів), край часто був в епіцентрі динамічних етнокультурних процесів, що характеризують ці області: тут творились долі народів Євразії, перетинались торговельні, геополітичні, культурні шляхи континентального масштабу, закладались культурні константи цивілізаційного розвитку Східної Європи, пов'язані передусім з християнською традицією [3]. Значний дослідницький інтерес у цьому контексті представляють слов'яно–романські відносини у Подунав'ї в середньовіччі та ранньомодерну добу, оскільки саме під впливом цієї релігійної традиції у середньовіччі формувались вказані етноси, а у ранньомодерні часи склались умови, що сприяли націєтворенню слов'янських та романських народів. Етноконфесійна складова слов'яно–романських відносин у Подунав'ї істориками висвітлювалась побіжно і фрагментарно. Серед дореволюційних авторів слід відзначити праці П.Куніцина [4], С.Чебана [5], П.Бузука [6]. Радянські вчені Н.Мохов [7], П.Параска [8], Г.Гонца [9], Л.Полевий [10] приділили увагу проблемі в рамках дослідження етнополітичних процесів в регіоні. Сучасні дослідники також вивчають комплекс проблем соціокультурного розвитку регіону [2;3;11–13]. Не ставлячи за мету усебічне висвітлення проблеми, спробуємо на основі аналізу етноконфесійної ситуації у Північно–Західному Причорномор'ї довести, що Українське Подунав'я в означені часи було складовою слов'яно–романського православно–християнського світу, який розвивався під впливом культурних імпульсів, що слідували з православної України.

У середньовіччя Подунав'я вступило як складова християнської ойкумени [2,с.36]. Розташування на берегах Дунаю і Чорного моря величезною мірою вплинуло на подальшу долю краю: передусім це зробило його зоною експансії для держав, що змагались за домінування у Північно–Західному Причорномор'ї, адже будь–яка держава прагне розширити свої кордони до природних меж; саме такими природними кордонами і були Дунай та Чорне море. З початку середньовіччя посилити свій вплив у Подунав'ї прагнули Візантія, Болгарія, Київська Русь, Галицько–Волинське князівство, Польща, Литва, Угорщина [3].

Як відомо, саме у ранньому середньовіччі Подунав'я стає ареалом, де відбувались активні етногенетичні процеси у середовищі слов'янських і романських народів [12,с.59]. Ландшафтно–природні особливості пониззя Дунаю та Дністра – теплий клімат, водні багатства, сприятливі для пастушесько–землеробського господарства ресурси, рівнинний характер місцевості, що зумовлював активні міграції населення, – усе це сприяло особливому слов'яно–романському синтезу в регіоні. Дослідники відмічають: на ранніх етапах своєї етнічної історії східні слов'яни і романські народи – волохи, молдавани розвивались у культурній взаємодії, їх мови, господарські традиції, побутове життя мали чимало спільного [8,с.24–25]. Через те, що у II–III ст. на землях колишньої Дакії оселились ветерани римської армії, які отримали в якості платні за службу землі підкорених даків, місцеві неслов'янські культури отримали назву романських [4,с.13]. Безумовно, що найважливішою спільною етнічною рисою було те, що культуроутворюючою традицією для обох етнічних ліній була православно–християнська. Саме під впливом візантійського православ'я розвивались церковна організація, яка, як відомо, впливає на розвиток державної організації, монастирське життя, літописання, книжна справа [5,с.22]. Отже, у ранньому середньовіччі Українське Подунав'я, стало складовою слов'яно–романського світу Північно–Західного Причорномор'я, спільною батьківщиною для східно–слов'янських (антів, пізніше – літописних уличів і тиверців і, можливо, якщо слідувати Нестору Літописцю, усіх східних слов'ян) та романських народів (загадкових волохів, яких у літописні часи більше підстав віднести до слов'ян; молдаван, що утворились на цій етнічній основі [12,с.59–60]).

XII–XIII ст. стали часами радикальних етнокультурних змін у регіоні. Сюди активно переселяються тюркські народи: половці, татаро–монголи. Останні в XIII ст. ісламізувались. Водночас сюди прагне поширити свій вплив католицька церква: у Подунав'ї засновано воловецьку католицьку єпархію; поширювали католицизм і генуезці, що на певний час закріпились у Маврокастро (сучасний Білгород–Дністровський) [10,с.68]. Очевидно, саме проникнення цим часом у Подунав'я іноетнічних релігійних традицій, якими для місцевих слов'ян і романських народів стали католицизм та іслам, дало поштовх процесам етнічної консолідації у середовищі цих народів. Адже, як відомо, ніщо так не змушує визначитись щодо своїх ідейних та культурних орієнтирів, яка наявність «чужого», у діалозі та протистоянні з яким викристалізовується власна етнокультурна традиція. Ґрунтуючись на аналізі вивченого історіографічного матеріалу, можна стверджувати, що у спільній боротьбі з половцями, татарами в XII–XIV ст., з турками–османами у XV ст. місцеві слов'янські і романські народи стали на шлях державотворення, активізувались процеси їх політичного розвитку: утворились Молдавське і Волоське князівства. У спільному протистоянні з «чужими» – католиками та «агарянами мусульманами» – між слов'янськими та романськими народами посилились військово–політичні контакти, міжетнічна взаємодія, підґрунтям чого була, безумовно, єдина релігійна приналежність: сюди здійснювали свої походи запорозькі козаки, аби визволити «єдинородних братів–християн» з–під гніту «бусурман»; славетний провідник запорозького козацтва Дмитро Вишневецький, як відомо, загинув, прагнучи посісти волоський стіл. В культурному житті місцевих слов'ян та романів ця близькість проявлялось, зокрема, у застосуванні церковно–слов'янської мови в богослужінні, книжному виробництві, адже вони разом перебували у складі Константинопольського патріархату. Тільки з проникненням у XV ст. через Трансильванію на землі романських народів гуситських ідей, у цих народів з'являються перші друковані латиницею богослужбні книги [5,с.10].

Наслідки захоплення Константинополя турками в 1453 р., пов'язані з послабленням позицій християнства у Причорномор'ї, посилення месіанських ідей в Московії

у XVI ст., її претензії на домінування в православному світі та прагнення очолити конфедерацію християнських народів, проголошення автокефалії Руської церкви у 1589 р., просування у Причорномор'я католицької Польщі та посилення антиісламських настроїв у населення Північно–Західного Причорномор'я, піднесення військового авторитету українського козацтва в кінці XV – на початку XVI ст. – усе справило свій вплив на етноконфесійну ситуацію в Північно–Західному Причорномор'ї, а отже – і в Подунав'ї. В пізньому середньовіччі загострюється протистояння між населенням слов'яно–романського світу та тюрками, головно через те, що тут зустрічаються два потужні тюркські потоки: татарський, який продовжує тиснути з Північного Причорномор'я, та турецько–османський, що просувається з півдня. У боротьбі з «агарянами» з'являються спільні герої, мученики, яких народ і церква з часом канонізує. Такими стали великомученик Іоанн Сочавський, який зазнав тортур від місцевих мусульман в Акермані, та Стефан Великий – славетний молдавський господар, який мужньо боровся на чолі свої армії з турками і зазнав кілька переможних битв у Подунав'ї. Не меншу славу – однакову у романських, і у слов'янських народів, зокрема, українців, у XVII ст., на початку ранньомодерної доби, зазнали канонізовані православною церквою митрополити Петро Могила (з роду молдавських господарів) та Досіфей Сочавський. Обидва доклали чимало зусиль для розвитку книгодрукування та посилення позицій православної церкви на Сході Європи, зокрема в Україні та Молдавії і Валахії. На прохання молдавських і волоських господарів П.Могила, будучи архімандритом Києво–Печерської Лаври, надсилав обладнання, майстрів, книжні зразки у допомогу в заснуванні друкарень у Молдавії, Валахії. Досіфей доклав чимало зусиль для поширення серед романів друкарства і зміцнення романо–слов'янських контактів, навіть брав участь у переговорах з Москвою про прийняття під її покровительство Молдавії [5,с.43]. Отже, на початку ранньомодерної доби слов'яно–романський світ Північно–Західного Причорномор'я, у складі якого було й українське Подунав'я, зазнав потужних культурних імпульсів з України. Отже, виділити у його етноконфесійному розвитку чи–то романський, чи–то слов'янський чинник, твердити про димінування чи–то романської, чи–то слов'янської етнокультурної традиції у регіоні підстав немає: край належить однаковою мірою соціокультурній історії і романських, і слов'янських народів.

Список використаних джерел

- 1.Верменич Я. Исторична лімологія: проблеми концептуалізації // Регіональна історія України. Зб. наук. статей. – Вип. 5. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. – С. 29–49.
- 2.Верховцева І.Г. Христианское наследие Украинского Придунавья и региональная идентичность населения края // Михаило–Архангельские чтения: Сборник материалов VI Международной научно–практической конференции 17 ноября 2011 г. – Рыбница: Рыбницкий филиал ПГУ им. Т.Г.Шевченко, 2011. – С. 36–39.
- 3.Верховцева І.Г. Дунайсько–чорноморський фактор соціокультурного розвитку Українського Подунав'я // [Електронний ресурс]: <http://conferences.neasmo.org.ua/node/593>
4. Куницкий П. Краткое статистическое описание Заднепровской области, присоединенной к России по мирному трактату, заключенному с Портою Оттоманскою в Бухаресте 1812 года. – С–Пб.: Тип. И.Глазунова, 1813. – 30 с.
5. Чебан С.Н. Досіфей, митрополит Сочавский и его книжная деятельность: К истории румынской письменности и румынско–русских литературных отношений XVII в. – К.: Лито–Типография М.Т.Мейнандера, 1915. – 164 с.
6. Бузук П. Историко–культурные взаимоотношения румын и южных славян. – М.: Синодальная типография, 1917: Оттиск. – С. 317–336.
7. Мохов Н.А. Дружба ковалась веками. – Кишинев: Штиинца. 1980. – 280 с.
8. Параска П.Ф. Внешнеполитические условия образования Молдавского феодального государства. – Кишинев: Штиинца. 1981. – 176 с.
9. Гонца Г.В. Молдавия и Османская агрессия в последней четверти XV – первой трети XVI в. – Кишинев: Штиинца. 1984. – 151 с.
10. Полевой Л.Л. Очерки исторической географии Молдавии XIII–XV вв. – Кишинев: Штиинца. 1979. – 200 с.

11. Тичина А.К. Шляхи подальшого етнокультурного розвитку молдаван та інших етносів Українського Придунав'я // Молдавані України: історична ретроспектива та сучасність: Матеріали міжнародної науково–практичної конференції 25–26 лютого 1999 р. – Одеса: Астропринт, 2000. – С. 83–88.

12. Стати В. Молдавانه України: историко–географическое и этнодемографическое исследование. – Одеса, 2009. – 534 с.

13. Вегерчук С.М. Етнополітична історія населення Карпато–Причорноморських земель (друга половина XI – перша половина XIII ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. — О., 2006. — 20 с.

14. Святой великомученик Иоанн Сочавский // Святые нашего края. Придунавье, Бессарабия (Дунай–Днестровское междуречье), Северо–Западное Причерноморье / Сост. Иерей Евгений Проценко. – Измаил, 2009. – С. 18–20.

Верховцева И.Г. Украинское Придунавье в славяно–романских отношениях в Северо–Западном Причерноморье в средневековье и раннемодерную эпоху: этноконфессиональные аспекты

На основе анализа этноконфессиональной ситуации в Северо–Западном Причерноморье в средние века и раннемодерную эпоху делается вывод о том, что Украинское Придунавье того периода было частью славяно–романского православно–христианского мира, который развивался под влиянием культурных импульсов, следовавших из православной Украины.

Ключевые слова: Украинское Придунавье, Северо–Западное Причерноморье, православие, славяно–романские отношения, этноконфессиональное развитие.

Verkhovtseva, I.G. Ukrainian Danube Region in Slavonic–Romanic relations in the North–Western Black Sea Region in Middle Ages and in the early modern period: ethno–confessional aspects

On the basis of the analysis of the ethno–confessional situation the North–Western Black Sea Region in Middle Ages and in the early modern period the author draws the conclusion that the Ukrainian Danube region of that period was a part of the Slavonic–Romanic orthodox Christian world, which developed under the influence of cultural impulses from the orthodox Ukraine.

Key words: Ukrainian Danube region, North–Western Black Sea orthodoxy, Slavonic–Romanic relations, ethno–confessional development.